TEKST MARGRIET GOSKER | BEELD LEN MUNNIK

Eva, wat heb je gedáán?

Onder die titel schreef de kloosterzuster en theologe Yosé Höhne Sparborth een boeiend en origineel boek over Genesis 2-3. Het is een met humor en passie geschreven hervertelling met verrassend nieuwe inzichten. Het ontlokt de lezers vaak een glimlach, of zelfs een schaterlach. Het gaat niet over het paradijs, want dat woord komt in het verhaal niet voor. Dat is erboven gezet door latere koppenmakers. Het gaat over de boom der kennis van goed en kwaad in de tuin van God, gesitueerd in Mesopotamië, het huidige Irak. Van die boom mocht niet gegeten worden, maar dat gebeurde wel, zoals iedereen weet. Het gaat dus over God, de tuin, de mens, de vrouw en de slang. Met Eva in de titel. Niet Adam. Mannen staan al vaak genoeg in titels van boeken. Deze keer dus niet. Expres.

Man en macht

Maar het boek gaat over veel meer. Het bijzondere eraan, is dat het niet in het verleden blijft hangen, maar grote betrokkenheid heeft op de huidige actualiteit en via associatie voortdurend lijnen trekt naar het heden. Bijvoorbeeld naar de westerse aanval op wat nu Irak heet, naar de huidige vrouw-manverhoudingen en naar de hedendaagse politieke machtsverhoudingen. Het boek wil onrecht benoemen, vooral mannenmacht. En het wil een aanzet zijn naar een theologie van de macht.

Die dominantie begon al toen aan de mens de macht gegeven werd om de dieren namen te geven. Definitiemacht. De mens mocht benoemen, definiëren en heersen (2:19). Benoemen is be*heersen*. Eenmaal uit de tuin ging de man de vrouw overheersen. Gelukkig niet alle mannen, volgens de auteur, maar wel mannen aan wie macht is toevertrouwd. Zij gingen die macht op grote schaal misbruiken. De auteur gaat ervan uit, dat Adam in Genesis een metafoor is voor koningsmacht (Salomo?) en dat Eva, als 'moeder van alle levenden', staat voor het gewone volk. Ze wijst erop dat machtige mannen - zoals de koning van Tyrus, aan wie zoveel rijkdom en roem was gegeven, dat hij zich als God in de hof van Eden waande - dikwijls ten prooi vallen aan machtswellust (Ezechiël 28: 1vv.). Machthebbers als deze worden (in de plastische bewoordingen van de auteur) "met kop en kont uit de tuin geflikkerd." En dat alles vertelt ze ons in heldere taal die ook niet-theologen meteen kunnen vatten.

Het boek wil onrecht benoemen, vooral mannenmacht

De zonde en de appel

Het Genesisverhaal torst wel een last met zich mee. Het laat zich nauwelijks nog onbevangen lezen. Hoe letterlijk moet je het nemen? Heeft die slang gesproken? We zijn het misschien vergeten, maar dat was in 1926 werkelijk de oorzaak van een kerkscheuring. Het verhaal speelt in het Eerste Testament verder geen rol, maar wel bij Paulus. Het heeft ook geleden, en lijdt nog steeds, onder loodzware dogmatiek. Zonde(val), schuld, erfzonde, noem het allemaal maar op, terwijl het hele woord

zonde in Genesis 2-3 niet voorkomt, maar is toegevoegd (alweer) door christelijke koppenmakers onder invloed van de zondeleer van Augustinus. We kunnen het ook niet meer onbevangen lezen, omdat het zo overbekend is, dat we al gauw denken dat we het allemaal al wel weten. Adam, Eva, appeltje, eitje.

Helaas wordt Eva meestal als de kwaaie pier gezien. Adam stond erbij en keek ernaar, maar zei niks. Of tilde hij haar misschien op, omdat Eva niet bij die appel kon? Maar hij at wel van de verboden vrucht. Was het een appel? Nee, die is verzonnen en komt waarschijnlijk uit de Griekse mythologie. Maar dat *hij* eet is allereerst *haar* schuld. Dat wordt tenminste vaak beweerd. Daarbij heeft 1 Tim. 2:14 vaak als stok gediend om de hond te slaan. Het was Paulus die het collectivum uit Genesis 1-4 (de mens mét lidwoord) personifieerde tot een eigennaam (zónder lidwoord) en dat klopt exegetisch niet bij de Genesistekst. Paulus stelt trouwens niet Eva, maar Adam primair verantwoordelijk (1 Kor. 15:22). Desalniettemin krijgen Eva en alle vrouwen de hele geschiedenis door overal de schuld van. Ze zijn ondergeschikt, mogen geen gezag uitoefenen, niet heersen, geen ambten bekleden, etc.

Alles komt in het boek voorbij. Van Thomas van Aquino, die vrouwen een minderwaardige en aan de man ondergeschikte status toedichtte, en de *Hexenhammer*, die de vrouw de 'bron van alle kwaad' noemde, de 'oorzaak van de zonde' en de 'poort naar de hel', tot en met de slavernij, waaraan de kerken medeschuldig zijn. Thomas van Aquino legde volgens haar het begrip erfzonde overigens anders uit dan Augustinus en zag het niet als individueel, maar als structureel kwaad waar iedereen deel aan heeft, of je wilt of niet. En daar kan de auteur zich wonderwel in vinden. Want waar kun je in de wereld van nu nog iets kopen waar geen onrecht aan kleeft?

Misleid door de slang

Werd inderdaad alleen Adam de tuin uitgejaagd? Uit de opgenomen vertaling kun je dat opmaken, maar er staat niet bij waar die vertaling vandaan komt. Het betoog is als volgt: het verbod was alleen aan hem gegeven. God zei tegen hem (enkelvoud), dat hij niet mocht eten van de boom der kennis. Toen was zij er nog niet eens. De slang vroeg haar: "Mogen jullie (meervoud) echt van geen enkele boom in de tuin

Het boek ontlokt de lezers vaak een glimlach, of zelfs een schaterlach

eten?" De vrouw kende het verbod blijkbaar wel. Maar ze nam ongemerkt het meervoud van de slang over: "Wij (meervoud) mogen alleen niet eten van die ene boom. Als we het toch doen sterven wij." De slang zei: "Nee hoor, jullie zullen helemaal niet sterven. Jullie zullen als God zijn." Zo werd Eva verleid. Nee, niet verleid, dat is verkeerd vertaald. Ze werd door de slang mísleid: bedrogen. Haar werd beloofd, dat ze 'als God' zou zijn. Maar 'als God' werd ze niet. Dat is het bedrog van de sluwe slang. Dit alles tot ontsteltenis van God, die verschrikt uitriep: "Eva, wat heb je gedáán?" De slang beloofde: jullie zullen als God zijn, terwijl dat in werkelijkheid alleen voor de man gold. De mens (mannelijk enkelvoud) werd aan God gelijk, kennende goed en kwaad. Hij werd daarom door God uit de tuin verdreven. Zij niet. En nog steeds wanen veel mannen zich 'als God'. Aan die mannelijke dominantie moet paal en perk worden gesteld.

Ik vind het een prachtige vondst al weet ik niet of het grammaticaal wel kan. Adam is in Gen. 1-4 geen eigennaam, maar een soortnaam. Er staat een lidwoord voor. Alle vertalingen die ik ken, hebben 'de mens' als collectivum opgevat, dus als 'mensheid'. Deze theologische Adam staat dan symbool voor de hele mensheid. Pas in Genesis 5 wordt Adam voor het eerst als roepnaam gebruikt. En gaat de vlieger dan nog op? Een collectivum gebruikt immers altijd het enkelvoud, terwijl er toch meerdere personen zijn bedoeld. Als je zegt dat de klas onrustig is, dan gebruik je het enkelvoud. Je zegt niet: de klas waren onrustig. Dus als Adam in Genesis 1-4 staat voor 'mensheid' en pas in Genesis 5 als eigennaam gebruikt wordt, gaat de vlieger niet meer op. Dan zijn de vertalingen, die hen allebei de tuin uit jagen misschien niet zo foutief als gedacht. Verder kun je dit natuurlijk alleen maar poneren door het verhaal te isoleren van het vervolg. Want onmiskenbaar komt de vraag op: waar bleef Eva dan, als alleen Adam uit de tuin werd gezet? •